

Ungern 2000

– solidaritet har blivit ett främmande ord

En varm lördagseftermiddag på sommaren lämnar den välsituerade universitetsdocenten, just hemkommen från semester, sin eleganta bostad i Budapests innerstad. Som alltid står turistbussar med brummande motorer på bussparkeringen utanför hennes ytterdörr. Handikapparkeringen är som alltid upptagen av en annan bil. Unga par flanerar, flickorna är utspökade som ett mellanting mellan sexbomber och horor. 500 meter till livsmedelsaffären som har öppet dygnet runt. Under de senaste veckorna har man öppnat en tatueringsateljé och en Benetton-affär. Grönsakshandlaren har slagit igen för gott. Maffiatyper och folk som pratar i mobiltelefon i outgrundliga ärenden kantar hennes väg. I livsmedelsaffären finns två ruttna och en godtagbar citron, bland butikspersonalen finns ett bekant ansikte och två fullständigt oerfarna, bordsfärsk mjukost från Tyskland i tredubbel förpackning, djupfryst smör från Frankrike och ungerskt vin. En bostadslös hjälper till med flaskorna. Några tidningar köper hon inte fast hon egentligen är intresserad av politik. På hemvägen en mindre konfrontation med en mörkblå limousin. Föraren gasar hela tiden i stackato vid fotgängarnas övergångsställe och tränger sig in på docenten men ser inte dottern som hon håller i handen, eftersom han bara stirrar på trafikljuset som fortfarande är rött. Hans eleganta fru sitter i passagerarsätet och iakttar det hela.

Bara den som tillhör de superrika och kan överlåta alla existentiella angelägenheter till hustrun, hembiträdet, barnflickan, sekreteraren, chauffören, skatterådgivaren och advokaten kan dra nytta av alla fördelar med det nya systemet i Ungern. Det stora mellanskikt som fortfarande finns i Västeuropa och som i grund och botten kan leva utan materiella bekymmer existerar inte i Ungern. Följaktligen saknas också den stabila och pålitliga tjänstesektor som hör den sortens liv till, fritiden blir enahanda och konsumenternas valmöjligheter få. Bland de ekonomiskt inflytelserika grupperna och i politiska kretsar gäller det att till varje pris och med alla medel, till och med korruption, berika sig själv. Naturligtvis handlar det bara om en liten privilegierad grupp. Annars får man utan några större utsikter till framgång försöka leva ett ärligt och normalt liv eller också ge sig in i de juridiska gråzonerna och ägna sig åt allehanda överlevnadstrick. Så ser alternativet ut för dem som redan befinner sig på nederdelen av den sociala stegen eller dem som inte definitivt vill bli förpassade dit.

Även i jämförelse med den dystra verkligheten i Västeuropa är demokratin här ett tomt skal. Valdeltagandet vid det senaste parlamentsvalet på försommaren 1998 var inte högre än strax över 55 procent. Alla förhoppningar om att myndigheter eller politiker ska ingripa för att upprätthålla elementära medborgerliga rättigheter är utsiktslösa. Civilkurage och solidaritet är främmande ord i det ungerska samhället. Kringstående som passivt ser på medan en gammal kvinna rånas på sin portmonnä tillhör ordningen för dagen. Man får räkna med att rånarna tar till storsläggan mot den som ingriper. Men hur ska man förklara att människor som drabbats av den stora översvämningen – enligt sociologen Pal Tamas i en ännu inte publicerad rapport – säger att inte ens deras bekanta från de områden som klarade sig undan katastrofen hörde av sig till dem medan det var som värst. Ungern har inte blivit ett borgerligt civilt samhälle utan ett land av öppna och dolda aggressioner och aggressiv självishet, av oförutsägbarhet och – för större delen av befolkningen – ett land utan framtidsutsikter.

Orsakerna till denna sköna nya värld finner man helt enligt Marx klassiska lära i ekonomin och dess omedelbara materiella konsekvenser. ”Det nya systemet producerar mindre än det gamla och fördelar detta lilla på ett ojämlikare sätt.” Summan av tio års systemskifte kan knappast framställas klarare än med dessa ord av samhällsvetaren Peter Szigeti. Under det gångna decenniet har BNP sjunkit med 10 procent (under 90-talets första hälft var det till och med 20 procent), sysselsättningsnivån har sjunkit med 13 procent. Reallönen har minskat med 20 procent och värdet av pensionerna har sjunkit med i genomsnitt 31 procent. 1989 levde 10 procent av befolkningen under existensminimum, som officiellt anges till en inkomst på omkring 300 mark (12 000 kronor), men nu är den siffran 31 procent. På den tiden tjänade den rikaste tiondelen av befolkningen uppskattningsvis fem gånger mer än de fattigaste tio procenten, men i dag har den skillnaden blivit åtta till tio gånger större. Uppgifter om förmögenhetsfördelningen saknas, men där är utvecklingen ännu mer drastisk.

Hela denna utveckling är karaktäristisk för en epok som de politiska eliterna av alla kulörer har kallat Europa-anslutningens decennium. Men inte bara socio-ekonomiskt utan också politiskt-strategiskt är Ungern längre från detta mål i dag än 1989. Anledningen till detta är inte bara det så kallade västs politik utan också Ungerns egen utrikespolitik. Utan att tveka ett enda

ögonblick accepterade man västs önskan om en så snabb anslutning till NATO som möjligt utan några kopplingar till ett eventuellt EU-medlemskap. Genom att man föredrog att villkorslöst gå med i NATO omedelbart före angreppet mot Kosovo förlorade den ungerska politiken en stor del av den lilla handlingsfrihet den hade. Landet blev därigenom, både geostrategiskt och militärt en underordnad region i en sfär som fortfarande domineras av USA. Samtidigt är det ekonomiskt sett fortfarande en del av EU-ekonomins stora östeuropeiska bakgård. Och de som har makt och inflytande på denna bakgård trivs utmärkt med detta. De profiterar på att EU-produkter över-
svämmas den ungerska marknaden samtidigt som unionens egna handelshinder mot det östliga grannlandet Ungern gör att dess egna jordbruksprodukter inte får säljas fritt på EU:s inre marknad. Trots alla ideologiska och ekonomisk-politiska skillnader mellan de ungerska regeringarna sedan 1990 har ingen av dem på allvar försökt att påverka ens enskilda delar av den sortens anpassning till det nya Europa.

Den första konservativa regeringen Antall, som i grund och botten var motståndare till chockterapi, drev under påtryckningar från internationella finansinstitutioner och från de ungerska eliterna en politik av kompromisser mellan nyliberalism och gradualistisk protektionism, som tog fram det sämsta hos båda dessa företeelser. Det ledde till att den socialliberala regeringen Horn fick överta en kvarlåtenskap som tvingade den att genomdriva ett omfattande konsolideringsprogram. Det rigorösa sparpaket som den genomförde på våren 1995 var naturligtvis in i minsta detalj präglad av nyliberalismens internationella agenturer. De anser ju att de första statsutgifter som ska skäras ner är socialbidragen och att garanterade sociala rättigheter för medborgarna är något vedervärdigt. Den framtvungade privatiseringen fortsatte och på grund av påtryckningarna från det lilla liberala partiet i regeringen hade det internationella kapitalet alltid företräde i de affärerna.

Den konservativa och marknadsinriktade regeringen Orban som tillträdde 1998 har sett som sin uppgift att mildra detta missgynnande av det inhemska kapitalet en smula. Därför har den, förutom den lilla bit privatiseringsbar statsegendom som fortfarande finns kvar, framför allt tagit skatte- och socialpolitiken i sin tjänst och ägnar en stor del av sin energi åt en skamlös omfördelning uppåt. Resten av krafterna använder den till

maktkoncentration och till att radera den fasad av rättsstat som den socialliberala regeringen ändå slog vakt om. Den regeringen gjorde i systemskiftets namn en stor socieekonomiska insats för att marginalisera Ungern, och de nya konservativa fullföljer detta verk inom politiken och rättsväsendet. Framför sin egen dörr drabbas docenten alldeles oväntat av sitt sedan länge bortglömda intresse för Latinamerikas historia och samtid.

Tidsschema för ett systemskifte:

1982: Medlemskap i Internationella valutafonden

1987: Ungern talar officiellt om arbetslöshet i landet

Juni 1989: Förhandlingarna kring Nationella runda bordet inleds

Oktober 1989: Av det ungerska socialistiska arbetarpartiet blir det ungerska socialistiska partiet

Mars-april 1990: Det konservativa Ungerns demokratiska forum segrar och får 43 procent av rösterna i det första fria parlamentsvalet

Maj 1990: Strukturanpassningsöverenskommelse med Världsbanken leder till rigorösa nedskärningar av de sociala utgifterna

Maj 1994: USP (Ungerns socialistiska parti) får genom att ta 54 procent av mandaten absolut majoritet i parlamentet, men bildar ändå regeringskoalition med de nyliberala fri-demokraterna

Våren 1995: Beslut om det mest drastiska sparpaketet under de senaste 10 åren

1996: Den genomsnittliga proteinförbrukningen i befolkningen har i jämförelse med 1989 sjunkit med över 20 procent

Maj 1998: Fidesz-ungerska borgerliga partiet blir valets segerherre med 38 procent av rösterna; konservativ regeringskoalition

Juli 1998: Avskaffande av självförvaltningen inom socialförsäkringssystemet

November 1998: Planerad skattereform som missgynnar familjer med mycket låga inkomster och gynnar överklassen

December 1998: Oppositionspartierna går över till obstruktion i protest mot regeringens uppträdande i parlamentet

December 1998: Beslut om införande av en lag mot organiserad brottslighet

December 1998: Minimilönen för år 1999 fastställs till 180 D-mark (750 kronor)

Mars 1999: Inträde i Nato

April 1999: Politiker kräver gränsjusteringar till Ungerns fördel som en del av nyordningen i Jugoslavien efter Kosovokriget. •